

קול קורא שנשלח לחברי אור הרמב"ם בתאריך: טז באייר תשפ"א; 28.5.21

מאת אדיר דחוח-הלוי

"בֵּן חָכָם יִשְׁמַח אָב וּבֶן כָּסִיל תּוֹנֵת אָמוֹ" (מש' י, א) | ושם פירש רס"ג:

"תּוֹנֵת כּמוֹ יגון, והמשפט שייחס לאב שייך לאם וכן להיפך [דהיינו שהחכם ישמח את אביו ואימו והכסיל תוגה לאביו ולאימו]. ויש באמרו: 'בֵּן חָכָם' שני דברים כלולים: **האחד**, זירוז להוריו ללמד את בנם מדע במה שהודיעם שהוא [הבן] עֲדִים ותפארתם [שהרי הוא-בנם מקור השמחה והאושר והכבוד שלהם]; **והשני**, זירוז לבן להשתדל בלימוד המדע והחכמה כיוון שהוא חייב בכבוד הוריו [והוא חייב לשמוע להם וללמוד את תורתם ומוסריהם]. **ועוד**, שחוכמתו ממה שהם שמחים בו [=חוכמת הבן מביאה להוריו אושר ושמחה], ולפיכך חייב הוא ללמוד גם כדי לשמחם, ואל יהי סכל כדי שלא יעציבם [ולא ימיט עליהם יגון וקלון]".

"לא יועילו אוצרות קִשְׁע וצְדָקָה תִצְלֵל מִמּוֹת" (מש' י, ב) | ושם פירש רס"ג: "וצְדָקָה – והצדק", דהיינו התנהגות בדרכי הצדק היושר והאמת תציל ממוות ומייסורים. לפי רס"ג פשט הפסוק אינו עוסק אפוא במתן צדקה לעני, ובפירושו הארוך הסביר את הדברים בהרחבה:

"זה [=הפסוק הזה] על העולם-הזה: כפי שאתה רואה בעלי התככים והעבירות פוחדים יראים בְּהוֹלִים וחרדים, ואנשי הצדק והפרישות שאננים ושלווים. ועל העולם-הבא: כפי שהבטיח ה' באבדן ההם [=באבדן בעלי התככים והעבירות] ומילוט אלה [=ישרי הדרך אנשי האמת], אמר: 'מִשֶּׁךְ חֶסֶדְךָ לִידְעִיךָ', 'אֵל תְּבֹאֲנִי רֶגֶל גְּאֹהַ', 'שֶׁם נִפְלוּ פְעִלֵי אֲוֹן' [תה' לו, יא-יג]".

למדנו אפוא, כי "אוצרות קִשְׁע" הם התככים והעבירות, והם לא יועילו לו לאדם בעולם-הזה אלא ייסורוהו ייסורי נפש וגוף במוקדם או במאוחר, וכל-שכן לעולם-הבא, שם הם יהיו הגורם להכרתתו מחיי העולם-הבא; ו"הצְדָקָה" היא ההליכה בדרכי היושר המוסר והאמת.

וביתר הרחבה: ההליכה בדרכי היושר מצילה את האדם מהיגון החרדה והייסורים בעולם-הזה, והיא אף עושה גדולה מזאת, באשר היא מצילה אותו גם מהכרתת נפשו לעולם-הבא, וכמו שאומר שלמה בהמשך הפרק: "הוֹלֵךְ בְּתֵם יִלֵךְ בְּטַח וּמִעֶקֶשׁ דְּרָכָיו יִיָּדַע" (משלי י, ט) | ושם פירש רס"ג: "הדורש את התום והאמת אינו זקוק לתחבולות לפי שהוא יוֹדֵעַ שינצח ביושר, והדורש זולת האמת הרי הוא מעקש דרכיו ומעקמן ויִיָּדַע [=יתגלו מרמותיו ותחבולותיו לעיל כל] ולא יועיל לו זה [=כל תחבולותיו] מאומה [=ויסבול את העונש בשני העולמות]".

"לא יועיל הון ביום עברה וצדקה תציל ממות" (מש' יא, ד) | ושם פירש רס"ג: "כך נקרא יום הדין [...] ויש שהצדקה מצילה מן המוות בעולם-הזה כמו שחייתה הצרפית בשנות הרעב עם אליהו [מ"א, יז]; ומן העונש לעתיד הנקרא מוות, כמו שהצילה את יתרו [מלתעות בהבלי עבודה-זרה], באמרו: 'קראן לו ויאכל לחם' [שמ' ב, כ]". ולפי רס"ג פשט הפסוק הזה שהצדקה מצילה מן המוות, אך מעניין שרס"ג מסביר את אופני ההצלה של הצדקה על דרך ההתנהלות הטבעית, כלומר, שהצדקה שאדם נותן תחזור אליו בימי הרעה ותקיימו.

ואולי הדגיש זאת כדי שלא יחשוב אדם שהוא ירשיע בעוונות שדינם מיתה וייתן צדקה והיא תציל אותו מעונש המיתה שהוא ראוי לו, כי מחשבה כזו הינה שיבוש השקפתי, שהרי אין שוחד לפני בורא-עולם: "כי יי אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים האל הגדל הגבר והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד" (דב' י, יז), והוא שופט הכל בצדק מושלם ומדוקדק: "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא" (דב' לב, ד).

"ראש עשה כף רמיה ויד חרוצים תעשיר" (מש' י, ד) | ושם פירש רס"ג: "זה [הסיפא של הפסוק: 'ויד חרוצים' וכו'] בעולם-הזה: במה שמפרנס [ה'] את המתעסקים [במלאכה, ושולח להם ברכה במעשי ידיהם], ולעולם-הבא: במה שגומל לבעלי המשמעת".

ואם יורשה לי להוסיף, דומני שהרישא של הפסוק: "ראש עשה כף רמיה" משמעה שהרמייה והעושק ממיטים על האדם עניות, וכאילו יש לקרוא את הפסוק כך: "כף רמיה עושה ראש". ואם תתמהו, והלא יש עשירים גדולים שהם רמאים ונוכלים עוד יותר גדולים, ובכן, העניות אינה בהכרח עניות ממון, ויש עשירים גדולים שאינם מסוגלים ליהנות מכספם, וכאשר הם נאלצים בלית ברירה להוציא כסף מכיסם הדבר גורם להם לייסורי נפש עצומים.

קחו לדוגמה את ראש הממשלה לשעבר נתניהו, ביום ההשבעה הוא הזמין שתיה קלה בסך 6000 ש"ח! כלומר, היה ברור לו שהוא יורד מגדולתו ואף-על-פי-כן הוא הזמין שתיה קלה בסכום כל-כך גבוה, מפני שהוא אינו מסוגל ליהנות מכספי הרמייה והתככים שנטל! ואיזה מן עושר זה שאדם אינו מסוגל ליהנות ממנו? והלא זו עניות! מפני שהאדם משועבד לממונו ונוטל צדקה מזולתו, כי במחשבתו הוא עני דך מך, והכסף בעבורו הוא מארה וקללה.

ומי שיתבונן בהתנהלותו של נתניהו יראה שדרכו היא דרך הבצע והרשע, וקשה לו עד מאד להוציא ממון מכיסו, הרבה יותר מאשר קשה לעני להיפרד מפרוטותיו האחרונות.

"בְּמוֹת אָדָם רָשָׁע תֵּאבֵד תִּקְוָה וְתוֹחֶלֶת אוֹנִים אָבְדָה" (מש' יא, ז) | ושם פירש רס"ג:
"בְּמוֹת – כאשר מת האדם הרשע בכך תאבד התקווה, כמו שתקוות פועלי האוון אובדת",
והוא מוסיף ומסביר בפירושו הארוך מהי התקווה אשר אובדת במות הרשעים ופועלי
האוון:

"בפסוק זה שני עניינים: [א] בתחילתו שהרשע יש לקוות שישוב כל זמן שהוא חי, וכאשר
מת מתייאשים ממנו, כי אין תשובה בעולם-הבא; [ב] וסופו שתקוות הרשע בעיניו אינה
אלא העולם-הזה, וכל זמן שהוא חי הוא בעיני עצמו בטובה, וכאשר מת אבד ונכרתה
תקוותו בעיני עצמו. והרי הצדיק, כל שעובר יום מן הזמן, הרי הוא מתקרב אל תקוותו
[תקוות חיי הנצח והטוב הצפון לצדיקים], וכל שמתקדם הרשע [אל יום מותו, הוא]
מתרחק ממה שהוא מצפה [=שאיפתו ותשוקתו להסתאב בבצע ובתאוות הולכת
ומתרחקת וסופה הולך ומתקרב]".

נשים לב לעניין הראשון בדברי רס"ג, לפיו לאחר מות הרשע "מתייאשים ממנו", כלומר,
ברור כי רס"ג התנגד להזיה שנקראת אמונת עילויי הנשמות, וכבר הרחבתי בזה במאמר
נפרד.